

Діалектика фіскальної соціології: від амбівалентності до синергетики

Методологія бюджетної політики України значною мірою залежить від філософії, яка закладена в її основу. Метою статті є обґрунтування доцільності зміни амбівалентного підходу до діалектики фіскальної соціології на синергетичний. Досліджено сутність фіскальної соціології як цілісної системи з її складовими в питаннях фіску, що вивчає закономірності і рушійні сили їх функціонування в рамках суспільства, його внутрішніх і зовнішніх законів розвитку. Проаналізовано погляди вчених на фіскальну соціологію та обґрунтовано шість основних аргументів, які доводять превалювання амбівалентного підходу в осмисленні природи фіскальної соціології. Охарактеризовано амбівалентність законів матеріалістичної діалектики та їх вплив на фіскальну соціологію. Доведено, що чинна методологія формування і реалізації бюджетної політики України ґрунтується на амбівалентному підході до діалектики фіскальної соціології, в основу якого закладено філософські протиріччя. Запропоновано удосконалити закони діалектики, сформулювавши їх з позиції синергетичного підходу як: єдність і взаємодія різних якостей; кількісні та порядкові зміни спричиняють якісні трансформації, а зміни якісних характеристик відображаються у кількісних та порядкових трансформаціях; розвиток як низка трансформацій на основі внутрішньої та зовнішньої алгоритмики у взаємодії різних якостей. Охарактеризовано вплив удосконалених з позиції синергетичного підходу законів діалектики на фіскальну соціологію. Доведено, що з метою забезпечення консеквентного розвитку методології бюджетної політики як цілісної множини різноякісних елементів необхідною умовою є зміна амбівалентного підходу до діалектики фіскальної соціології на синергетичний. Як результат, сформулюються передумови для комплексного та системного дослідження бюджетної політики як цілісного процесу.

Ключові слова: фіскальна соціологія, діалектика, амбівалентність, синергетика, бюджетна політика, закони діалектики.

Yu.I. MYSKIN

(University of the State Fiscal Service of Ukraine, Irpin, Ukraine)

Dialectic of Fiscal Sociology: From Ambivalence to Synergetics

The methodology of the budget policy of Ukraine largely depends on the philosophy that is laid in its foundation. The purpose of the article is to justify the advisability of changing the approach to the dialectic of fiscal sociology. The essence of fiscal sociology was investigated. It was found that fiscal sociology is the integral system studying the patterns and driving forces of the functioning of the taxation components within the framework of society, taking into account the internal and external laws of society development. The views of scientists on fiscal sociology were analyzed. The author produces proofs of the prevalence of the ambivalent approach in understanding the nature of fiscal sociology. The ambivalence of the laws of materialistic dialectic was characterized and their influence on fiscal sociology was revealed. It was proved that the current methodology for the formation and implementation of Ukraine's budget policy is based on the ambivalent approach to the dialectic of fiscal sociology, which is based on philosophical contradictions. The author proposes to improve the laws of dialectic by formulating them from the position of a synergetic approach: a) the unity and interaction of various qualities; b) quantitative and ordinal changes cause qualitative transformations, and changes in qualitative characteristics are reflected in quantitative and ordinal transformations; c) development as a series of transformations based on internal and external algorithms of the interaction of various qualities. The influence of the improved laws of dialectic on fiscal sociology was characterized. It was proved that in order to ensure consistent development of the methodology of budgetary policy as a whole set of different quality elements, a necessary condition is the change of the ambivalent approach to the dialectic of fiscal sociology. The synergetic approach must be used. As a result, prerequisites for an integrated and systematic study of budgetary policy as a holistic process will be formed.

Keywords: fiscal sociology, dialectic, ambivalence, synergetics, budget policy, laws of dialectic.

* Мискін Юрій Ігоревич, докторант кафедри фінансів Університету державної фіскальної служби України (м. Ірпінь), кандидат економічних наук, доцент.

Постановка проблеми. Методологія бюджетної політики України значною мірою залежить від філософії, яка закладена в її основу.

Відповідно до принципу «практика – критерій істини», фактичний стан формування і реалізації бюджетної політики, який характеризується низкою проблем та постійним реформуванням бюджетного й податкового законодавства України, ставить під сумнів якість науково-теоретичного обґрунтування вітчизняної практики управлінського впливу держави на соціально-економічні процеси через інструментарій бюджетного механізму. Виходячи з цього, актуальним є переосмислення методологічних засад бюджетної політики в цілому та діалектики фінансової соціології зокрема.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різноманітні аспекти осмислення сутності та діалектики фінансової соціології досліджували провідні вітчизняні та зарубіжні вчені-економісти. Серед них: В. Андрущенко [2], Д. Джакобс [11], М. Карлін [3], Дж. Кемпбелл [10], Ф. Манн [12], М. Мур [13], Д. О'Коннор [14], Д. Паджетт [15], О. Сидорович [4; 5], Й. Шумпетер [16] та інші. Результати їх наукових здобутків є науково цінними та практично значимими. Проте, тенденції до диференціації та інтеграції економічних наук, динамічний розвиток ринкового середовища та постійні проблеми у вітчизняній практиці формування та реалізації бюджетної політики України ставлять перед науковцями нові завдання, у тому числі й щодо переосмислення сутності та діалектики фінансової соціології.

Метою статті є обґрунтування доцільності зміни амбівалентного підходу до діалектики фінансової соціології на синергетичний.

Виклад основних результатів. Осмислення діалектики фінансової соціології є надзвичайно

важливим у контексті розуміння природи формування та реалізації бюджетної політики. Саме усвідомлення філософії фінансової соціології дозволить розкрити методологічні підходи до формування фінансово-регуляторного потенціалу бюджетної політики.

Проблеми фінансової соціології почали досліджуватися ще з початку ХХ століття. Одні з перших згадувань про неї знаходяться у науковому доробку Р. Голдшейда, який обґрунтовував доцільність вивчення фінансової історії для осмислення процесу формування держави [8]. «Ще задовго до формування фінансової соціології як науки середньовічний арабський мислитель Ібн Хальдун довів можливість функціонування держави тільки завдяки грошовим поступленням в казну, стверджуючи, що «податки і збори утворюють матерію держави», що є можливим завдяки двом формам втручання: перша форма – це збільшення оподаткування шляхом введення різноманітних видів податків, «вигадування монархом нових видів податків»; друга форма – це пряме втручання держави в природну кон'юнктуру ринку, у внутрішню і зовнішню політику» [1, с. 37; 5].

Що ж стосуються формалізації фінансової соціології як науки, то її здійснив Й. Шумпетер, який трактував останню як дисципліну, що вивчає «соціальні процеси пов'язані з оподаткуванням та державними фінансами» [16, с. 100].

Протягом останнього століття фінансова соціологія стала актуальним напрямком наукових досліджень. Їй приділяли увагу як зарубіжні (Д. Джакобс, Дж. Кемпбелл, Ф. Манн, М. Мур, Д. О'Коннор, Д. Паджетт, Й. Шумпетер та інші), так і вітчизняні вчені (В.Л. Андрущенко, М.І. Карлін, О.Ю. Сидорович та інші). Тому на сьогоднішній день існують різні підходи до трактування сутності фінансової соціології (табл. 1).

Таблиця 1

Визначення сутності поняття «фінансова соціологія»

Трактування поняття «фінансова соціологія»	Автор(и)
1	2
Фінансова соціологія – це метод дослідження оподаткування при врахуванні зовнішніх по відношенню до власне податків правових, політичних, соціальних, гуманістичних та інших умов і мотивацій їх функціонування, а також сукупність знань відповідного змісту	В. Андрущенко [2, с. 178]
Фінансова соціологія – це дисципліна, яка вивчає нееконічні причини і наслідки впливу фінансової політики держави на суспільство	Д. Джакобс [11]
Фінансова соціологія спрямована на дослідження політики оподаткування, соціально-економічних категорій оподаткування, різних форм ухилення від сплати податків, функціонування податкових бюрократичних механізмів, розходження щодо розмірів різних податків та неоподаткованого мінімуму в суспільстві	М. Карлін [3]
Фінансова соціологія – це дисципліна, яка вивчає механізм впливу оподаткування і державних фінансів на широкий спектр політичних, культурних, історичних й інституціональних факторів, а також їх зворотній вплив на процеси оподаткування та державні фінанси	Дж. Кемпбелл [10]
Фінансова соціологія – це дисципліна, яка вивчає соціологічний аналіз оподаткування і державних фінансів	Ф. Манн [12]
Фінансова соціологія – це макро-історична парадигма, котра охоплює, уособлює і розкриває домінуючі сили суспільних, економічних та політичних змін	М. Мур [13]

1	2
Фіскальна соціологія – це дисципліна, яка вивчає принципи управління державними фінансами і принципи перерозподілу податкового навантаження між різними верствами суспільства та учасниками фіскальних процесів	Дж. О'Коннор [14]
Фіскальна соціологія – це дисципліна, яка вивчає вплив доходів і витрат держави на соціальну сферу суспільства	Д. Паджетт [15]
Фіскальна соціологія – це наука про суспільство як цілісну систему з її складовими в питаннях фіску, що вивчає закономірності й рушійні сили їх функціонування в рамках суспільства, його внутрішніх та зовнішніх законів розвитку	О. Сидорович [4]
Фіскальна соціологія – це дисципліна, яка вивчає соціальні процеси пов'язані з оподаткуванням та державними фінансами	Й. Шумпетер [16]

Джерело: узагальнено автором.

Аналіз поглядів вчених щодо трактування сутності фіскальної соціології та наукових напрацювань з даної проблематики дозволив виявити превалювання амбівалентного підходу в осмисленні природи фіскальної соціології.

По-перше, одні науковці (Д. Джакобс, Дж. Кемпбелл, Ф. Манн, М. Мур, Дж. О'Коннор, Д. Паджетт, О. Сидорович, Й. Шумпетер) розглядають фіскальну соціологію з позиції бюджетної політики, інші ж (В. Андрущенко, М. Карлін) – через призму податкової політики.

По-суті доцільність осмислення фіскальної соціології з різних боків є логічною, але, разом з тим, надзвичайно важливе значення має наявність кінцевої синталіки. Адже, у протилежному випадку, відбудеться зосередження та зацікнення уваги на елементах цілісної системи, що і можемо спостерігати у вітчизняних реаліях розвитку економічної думки з податкової проблематики. Виокремлення податкової політики з бюджетної спричинило превалювання, як у наукових поглядах, так і на практиці, фіскальної достатності над економічною обґрунтованістю.

По-друге, у контексті концептуального обґрунтування фіскальної соціології можна виокремити існування трьох парадигм: фіскальної антропології, безпосередньо фіскальної соціології та фіскальної конфліктології. Ці три парадигми описують становлення та розвиток фіскальної соціології:

– перший період (1917 – 1970 рр.) характеризувався дослідженнями фіскальної антропології як напряму наукового пошуку, який пояснює закономірності розвитку і різноманіття форм фіскальних відносин у контексті їх впливу на людей та суспільство в цілому (Р. Голдшейд, І. Лакатос, Й. Шумпетер);

– другому етапу (1970-1980 рр.) притаманна концентрація уваги вчених на осмисленні ролі фіску у формуванні держави (Ф. Блок, Дж. Б'юкенен, К. Віксель, Д. Джакобс, Дж. Кемпбелл, Дж. О'Коннор, В. Парето, А. Пігу, Г. Талок);

– третій етап (1980 – до нині) ознаменувався увагою науковців до проблем фіскальної конфліктології (В. Андрущенко, В. Вишневський, Г. Вісведе, Г. Вернерід, А. Левіс, К. Макштайдт, Б. Нерр, О. Файт, В. Фелдхофен, К. Хансмер, Г. Шмольдерс).

Не заперечуючи важливість кожної з парадигм, зазначимо, що на сьогоднішній день наукових досліджень, спрямованих на їх синталітичне об'єднання, немає.

По-третє, з позиції генезису об'єктної зорієнтованості фіскальної соціології логічним є ідентифікація шести ключових напрямів досліджень:

– вивчення ролі оподаткування у державотворенні (Ф. Блок, Д. Джакобс, Дж. Кемпбелл, Дж. О'Коннор);

– осмислення зв'язку рівня оподаткування з геополітичними конфліктами (Дж. Вайсман, Е. Кайзер, М. Леві, А. Пікок, М. Сентено);

– усвідомлення впливу структури держави на податкову систему та рівень оподаткування (С. Веббер, А. Вілдавскі);

– пізнання природи «фіскальної кризи» (Д. Белл, Х. Віленскі, Д. Кемерон, Дж. О'Коннор, А. Пікок);

– аналіз соціальних процесів навколо податку на доходи фізичних осіб (М. Аллен, Дж. Алм, Ф. Блок, К. Бредлі, Л. Вітінгтон, Д. Джакобс, Дж. Кемпбелл, А. Решовскі, М. Роертс, П. Хайт, Р. Хелмс, Х. Чернік, К. Швабій);

– осмислення природи прийняття рішень людьми у сфері фіску (В. Андрущенко, В. Вишневський, А. Крисоватий).

Цілком логічно, що кожен з напрямків досліджень окремо є важливим та актуальним. Проте в реальності всі окреслені сфери фіскальної політики проявляються одночасно і здійснюють взаємний вплив одна на одну, що потребує системного осмислення з позиції синергетичного підходу.

По-четверте, фіскальна соціологія досліджується як з позиції теоретичного, так і з позиції практичного підходів. Такий поділ наукових досліджень є цілком логічним та зрозумілим. Однак поєднання цих двох підходів у контексті осмислення фіскальної соціології не відбувається. Вітчизняна практика реалізації фіскальної соціології не має належного теоретичного обґрунтування і здійснюється, переважно методом спроб і помилок, що для макроекономічних процесів, які здійснюють суттєвий вплив на суспільство, є недопустимим.

По-п'яте, осмислення фіскальної соціології здійснюється у контексті двох теоретичних світоглядів: держава розглядається як організаційна структура (К. Б'юкенен, Р. Масгрейв, Ф. Хайек); держава усвідомлюється як порядок, який узгоджує дії безлічі кількості учасників, кожен з яких має різні

цілі (В. Андрущенко, С. Боулз, Р. Вагнер, В. Вишневський, Г. Гінтіс, А. Крисоватий).

Переважає більшість вчених, які досліджують проблематику фіскальної соціології, притримуються поглядів щодо розгляду держави як організації. «Безумовно, є сутнісні відмінності між дослідниками в тому, як вони описують цілі, які, на їхню думку, держава переслідує, або, як вони думають, мала б переслідувати. Більшість таких дослідників розглядають державу як організацію, яка вже усуває провали ринку або якій слід це робити шляхом надання суспільних благ і виправлення наслідків нераціонального використання ресурсів, створюваного екстерналями. Інші дослідники розглядають державу як організацію, яка в значній мірі розоряє аутсайдерів на користь тих, хто контролює державний апарат. І в тому, і в іншому випадку держава розглядається як організація, сфокусована на цілях» [6, с. 91]. Основними серед таких цілей у контексті фіскальної соціології, вбачається надання державі пропозицій та консультацій щодо формування державної бюджетної політики та осмислення логіки поведінки учасників бюджетних відносин під впливом управлінської дії різного інструментарію механізму державної бюджетної політики.

Альтернативний підхід – усвідомлення держави як порядку, котрий узгоджує поведінку різних суб'єктів бюджетного процесу, – концентрує увагу на обґрунтуванні прийняття рішень у бюджетній політиці. Вченими досліджуються фіскальні дії та заходи як результат «інституційно опосередкованої взаємодії людей, які проживають у певному суспільстві» [6, с.92].

Відтак знову можемо констатувати наявність двох альтернативних на сьогодні «теоретичних рамок» для осмислення фіскальної соціології, які потребують теоретичного синтезу.

По-шосте, фіскальна соціологія досліджується з позиції стаціонарності та динаміки.

Осмислення фіскальної соціології з позиції стаціонарності спирається на ідею «рівноважних станів теоретизування (equilibrium-based theorizing)» [6, с. 89]. Згідно останньої «економічні спостереження були виміром рівноважних відносин між цінами і обсягом виробництва (output), що знаходило відображення в понятті «стаціонарні стану» [6, с. 89].

Альтернативна точка зору почала розвиватися з ідей Дж. Кейнса, який зазначав, що «суспільства і економічні системи є якими завгодно, але не стаціонарними. Вони весь час знаходяться в русі» [6, с. 89]. Підхід до осмислення фіскальної політики з позиції динамічності спирається на ідею, згідно якої економічні процеси розвиваються безперервно під впливом постійних інновацій.

У розрізі окресленої проблематики по-суті актуалізуються і проблеми, пов'язані із обґрунтуванням доцільності чи недоцільності постійних та динамічних змін бюджетного законодавства в умовах стрімкого розвитку

внутрішнього та зовнішнього середовища економічних процесів.

Існування таких протилежних теоретичних напрацювань з фіскальної соціології провокує виникнення значної кількості проблемних питань на практиці. А відтак, з метою їх упередження, актуально постає необхідність осмислення фіскальної соціології з позиції синтетичного узагальнення альтернативних підходів і забезпечення синергетичного ефекту за рахунок системності пізнання природи впливу бюджетної політики на суспільство. Це можна зробити лише після усвідомлення основної проблеми існування такої ситуації.

Цілком логічно, що проблему, яка провокує амбівалентність наукового пошуку в питаннях фіскальної проблематики, необхідно шукати у діалектиці як науці, яка формує логіку теоретичного мислення.

Сама по собі діалектика має свою історію становлення та розвитку. Одні з останніх напрацювань науковців з даної проблематики базуються на основі трьох законів діалектики: єдності та боротьби протилежностей, взаємного переходу кількісних і якісних змін та законі заперечення заперечень. Це так звані закони діалектичного матеріалізму, який підпорядковується пізнанню співвідношення свідомості до буття, мислення до матерії та природи. Останнє проявляється в двох аспектах: по-перше, у контексті осмислення, що є первинним – природа чи дух, свідомість чи матерія; а по-друге, чи відповідають знання про всесвіт об'єктивній реальності.

Як можемо спостерігати амбівалентність має місце і у самих законах діалектичного матеріалізму, і в «основному питанні філософії», на вирішення якого спрямований останній. Відповідно і фіскальна соціологія, яка формується під впливом таких законів діалектики, характеризується амбівалентністю (рис. 1).

Проаналізуємо детальніше яким саме чином амбівалентність проявляється у законах діалектичного матеріалізму.

Закон єдності і боротьби протилежностей передбачає наявність «протилежних взаємовиключних сторін і тенденцій, які у той же час знаходяться у внутрішній єдності ... Єдність протилежностей є відносною, а їх боротьба абсолютна» [9].

Перш за все, варто звернути увагу на термін «протилежності», адже він передбачає наявність двох протилежних сторін чи тенденцій, що не завжди є вірним на практиці. Так, якщо певна система чи процес описується більш ніж двома характеристиками, то останні не є парними протилежностями, а скоріше являються «різними якостями». При цьому єдність різних якостей не обов'язково є відносною, а взаємодія не завжди характеризується боротьбою, особливо абсолютною. Адже, остання передбачає, у тому числі, боротьбу на винищення, коли одна протилежність повністю знищує іншу, і як результат може відбутися ліквідація системи чи процесу в цілому на протигагу якісним змінам та розвитку.

Рис. 1. Характеристика амбівалентного підходу до діалектики фінансної соціології

Джерело: розроблено автором.

Формулювання закону як «єдність і взаємодія різних якостей» передбачає повноту осмислення системи чи процесу на відміну від двоїчної форми «єдності і боротьби протилежностей», що за своїм змістом і формулюванням створює передумови для реалізації амбівалентності досліджень на його основі.

Формулювання закону «взаємного переходу кількісних і якісних змін» також зводить логіку мислення до амбівалентного підходу, визначаючи розвиток двома характеристиками: кількістю та якістю. Насправді ж якість є по-суті похідною від двох складових кількості та порядку. Іншими словами, кількісні та порядкові зміни спричиняють

якісні трансформації, а зміни якісних характеристик відображаються у кількісних та порядкових трансформаціях. Філософія даного закону діалектики базується на триєдності об'єктивної реальності «матерія-інформація-міра».

Третій закон діалектичного матеріалізму «заперечення заперечень» також прокує амбівалентність. Перш за все, варто відзначити, що під запереченням заперечень розуміється процес поступового та спадкового розвитку. Але при цьому варто відзначити два моменти: по-перше, будь-яке заперечення заперечень це не тільки новий етап розвитку, а одночасно і крах попереднього;

а по-друге, саме формулювання «заперечення заперечень» формує у логіці мислення стійке переконання, що за одним запереченням прийде інше, за іншим – наступне, і так до безкінечності, що є метушною і стримує творчу ініціативу людини.

Стосовно останнього твердження варто відзначити, що подібні за змістом до даного закону діалектики трактування можна знайти у книзі Екклезіяста: «5. час розкидати каміння, і час збирати каміння; час обіймати, і час ухилитися від обіймів; 6 час шукати і час розгубити; час збирати і час розкидати; 7. час дерти і час зашивати, час мовчати і час говорити; 8 час кохати і час ненавидіти; час війни

і час миру. 9 Яка користь трудящому в тім, над чим трудиться він? 10 Я бачив роботу, яку дав Бог для людських синів, щоб вони вправлялися в тому» [7]. «Я бачив усі справи, що чинились під сонцем, і ось, все – метушня і томління духу!» [7].

Більш точим нами вбачається наступне формулювання даного закону діалектики: «розвиток як низка трансформацій на основі внутрішньої та зовнішньої алгоритмики у взаємодії різних якостей».

Вплив уточнених законів діалектики на фінансову соціологію буде характеризуватися синергетичністю (рис. 2).

Рис. 2. Характеристика синергетичного підходу до діалектики фінансової соціології

Джерело: розроблено автором.

Враховання запропонованих нами змін до основних законів діалектики дозволить забезпечити використання синергетичного підходу в питаннях осмислення проблем фінансової соціології (на відміну від нині діючого амбівалентного), і як результат, сформулюються передумови для комплексного та системного дослідження бюджетної політики як цілісного процесу.

Висновки. За результатами осмислення сутності та діалектики фінансової соціології доцільно зробити наступні узагальнення:

Чинна методологія формування і реалізації бюджетної політики України ґрунтується на амбівалентному підході до діалектики фінансової

соціології, в основу якого закладено філософські протиріччя.

Необхідною умовою консеквентного розвитку методології бюджетної політики як цілісної множини різноякісних елементів є зміна амбівалентного підходу до діалектики фінансової соціології на синергетичний, який базується на наступних законах: (1) єдність і взаємодія різних якостей; (2) кількісні та порядкові зміни спричиняють якісні трансформації, а зміни якісних характеристик відображаються у кількісних та порядкових трансформаціях; (3) розвиток як низка трансформацій на основі внутрішньої та зовнішньої алгоритмики у взаємодії різних якостей.

Подальші наукові дослідження у межах окресленої проблематики варто зосередити на розвитку методологічних задач бюджетної політики у контексті синергічного підходу.

4 Список використаних джерел

1. Андрущенко В. Л. Фінансова думка Заходу в ХХ столітті: (Теоретична концептуалізація і наукова проблематика державних фінансів). Львів: Каменярь, 2000. 305 с.

2. Андрущенко В. Л., Тучак Т. В. Морально-етичні імперативи податків та оподаткування (західна традиція): монографія. К.: Алерта, 2013. 384 с.

3. Карлін М. І. Необхідність дотримання законів фіскальної соціології при соціально-економічних перетвореннях в Україні. *Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]. Сер. Економіка*. 2012. Вип. 19. С. 276-280.

4. Сидорович О. Концептуалізація парадигм фіскальної соціології: ідеологія і філософія пізнання. *Світ фінансів*. 2012. Вип. 4. С. 41-48.

5. Сидорович О. Ю. Парадигми фіскальної соціології в контексті західної фінансової думки. *Збірник наукових праць Національного університету «Острозька Академія»*. 2011. Випуск 16. С. 543-550.

6. Вагнер Р. Фискальная социология и теория государственных финансов. Исследовательское эссе. *Экономическая социология*. 2016. № 2. URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/fiskalnaya-sotsiologiya-i-teoriya-gosudarstvennyh-finansov-issledovatel'skoe-esse>

7. Книга Екклезиаста / Перевод архимандрита Макария (Глухарева) (1860). Интернет-сайт Demetrius. Гл. 1. URL: <http://www.demetrius-f.narod.ru/eccl/makariy.html>

8. Новикова Е. Г. Фискальная социология: обзор западных исследований налогообложения и ресурсов интернет. *Экономическая социология*. 2005. Том 6. № 1. URL: www.ecsoc.msses.ru

9. Советский энциклопедический словарь. М.: Советская энциклопедия, 1986. С. 427.

10. Campbell J. L. The State and Fiscal Sociology. P. 164.

11. Jacobs D. Corporate Economic Power and the State: A Longitudinal Assessment of Two Explanations. *American Journal of Sociology*. 1988. Vol. 93. pp. 852-881.

12. Mann F. K. The Sociology of Taxation. *Review of Politics*. 1943. Vol. 5. pp. 225-235.

13. Moore M. Revenues, State Formation, and the Quality of Governance in Developing Countries. *International Political Science Review*. 2004. Vol. 25. No. 3. p. 298.

14. O'Connor J. The Fiscal Crisis of the State. New York: St. Martin's Press, 1973. P. 3.

15. Padgett J. F. Hierarchy and Ecological Control in Federal Budgetary Decision Making. *American Journal of Sociology*. 1981. Vol. 87. P. 76.

16. Schumpeter J. A. The Economics and Sociology of Capitalism; Ed. by R. Swedberg. Princeton: Princeton University Press, 1991. P. 100.

4 References

1. Andruschenko, V. L. (2000). *Finansova dumka Zahodu v XX stolitti: (Teoretychna kontseptualizatsiya i naukova problematyka derzhavnyh finansiv)* [The financial opinion of the West in the 20th century: (Theoretical conceptualization and scientific problems of public finances)]. Lviv: Kamenyar.

2. Andruschenko, V. L. & Tuchak, T. V. (2013). *Moralno-etychni imperatyvy podatkov ta opodatkovannya (zahidna tradytsiya)* [Moral-ethics imperative of the taxation (west tradition)]. Kyiv: Alerta.

3. Karlin, M. I. (2012). *Neobhidnist dotrymannya zakoniv fiskalnoyi sotsiologiyi pry sotsialno-ekonomichnyh peretvorenyah v Ukraini* [Need to adhere to the laws of fiscal sociology in socio-economic transformations in Ukraine]. *Naukovi zapysky [Natsionalnogo universytetu Ostrozka akademiya]. Ser.: Ekonomika*, (19), 276-280.

4. Sydorovych, O. (2012). *Kontseptualizatsiya paradygm fiskalnoyi sotsiologiyi: ideologiya i filosofiya piznannya* [Conceptualization of paradigms of fiscal sociology: ideology and philosophy of cognition]. *Svit finansiv*, (4), 41-48.

5. Sydorovych, O. Yu. (2011). *Paradygmy fiskalnoyi sotsiologiyi v konteksti zahidnoyi finansovoyi dumky* [Paradigm of fiscal sociology in the context of Western financial thought]. *Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnogo universytetu Ostrozka Akademiya*, (16), 543-550.

6. Vagner, R. (2016). *Fiskalnaya sotsiologiya i teoriya gosudarstvennyh finansov. Issledovatel'skoe esse* [Fiscal sociology and the theory of public finance. Research essay]. *Ekonomicheskaya sotsiologiya*, (2). Retrieved from <http://cyberleninka.ru/article/n/fiskalnaya-sotsiologiya-i-teoriya-gosudarstvennyh-finansov-issledovatel'skoe-esse>

7. *Kniga Ekkleziasta* [Book of Ecclesiastes]. (1980). Trans. by arhimandrit Makariy (Gluharev), (1). Retrieved from <http://www.demetrius-f.narod.ru/eccl/makariy.html>

8. Novikova, E. G. (2005). *Fiskalnaya sotsiologiya: obzor zapadnyh issledovaniy nalogooblozheniya i resursov internet*. *Ekonomicheskaya sotsiologiya* [Fiscal Sociology: A Survey of Western Studies on Taxation and Internet Resources]. Retrieved from www.ecsoc.msses.ru

9. *Sovetskiy entsiklopedicheskiy slovar* [Soviet Encyclopedic Dictionary]. (1986). Moskva: Sovetskaya entsiklopediya.

10. Campbell, J. L. (1993). *The State and Fiscal Sociology. Annual Review of Sociology*, (19), 163-185.

11. Jacobs, D. (1988). *Corporate Economic Power and the State: A Longitudinal Assessment of Two Explanations. American Journal of Sociology*, (93), 852-881.

12. Mann, F. K. (1943). *The Sociology of Taxation. Review of Politics*. (5), 225-235.

13. Moore, M. (2004). *Revenues, State Formation, and the Quality of Governance in Developing Countries. International Political Science Review*. (25(3)), 298.

14. O'Connor, J. (1973). *The Fiscal Crisis of the State*. New York: St. Martin's Press.

15. Padgett, J. F. (1981). *Hierarchy and Ecological Control in Federal Budgetary Decision Making. American Journal of Sociology*. (87), 76.

16. Schumpeter, J. A. (1991). *The Economics and Sociology of Capitalism*. Ed. by R. Swedberg. Princeton: Princeton University Press.